

Nowości z bibliofilskiej półki

W drugiej połowie ubiegłego roku ukazały się dwie nowe publikacje traktujące o tematyce karaimskiej. Pierwsza z nich to zbiór tekstów wydanych w Haliczu z okazji odbywającej się we wrześniu konferencji karaimoznawczej zorganizowanej przez Narodowy Rezerwat „Dawny Halicz”. Konferencja ta przebiegała pod hasłem *Караїми та їх роль у контексті світової спільноти* (Karaimi i ich rola wobec globalnej społeczności). Taki też tytuł nosi wspomniana publikacja. Złożyło się na nią łącznie 16 referatów autorów z Ukrainy, Rosji i Czech. Prezentują one różnorodną tematykę i dość zróżnicowany poziom merytoryczny.

Na szczególną uwagę zasługuje nowatorski tematycznie tekst Petra Kalety z Katedry Studiów Środkowoeuropejskich Uniwersytetu Karola w Pradze. Poświęcony został on wizerunkowi krymskich Karaimów w czeskiej prasie XIX w. Szczególnie wartościowe są zamieszczone na jej łamach naoczne relacje. Choć czescy literaci i badacze stosunkowo późno w czasie zawitali w swych podróżach do Odessy i na Krym, ich przekazy przynoszą interesujące szczegóły. Z kolei Wiktor Dzewanowski z Państwowych Zbiorów Ermitażu w Sankt-Petersburgu omówił znajdującą się tam część kolekcji Seraji Szapszała. Trafiła ona w 1962 r. na mocy testamentu kolekcjonera, którego wykonawcą był dr Konstanty Łopatto. W zbiorach Ermitażu znalazło się wówczas 81 orientalnych monet i 4 perskie szamały zawierające niezwykle rzadkie szyckie miniatury muzułmańskich świętych. Solidny warsztat naukowy reprezentuje tekst zmarłego w 2010 r. Jarosława Daszkewicza, ukraińskiego historyka ze Lwowa, badacza historii i kultury m.in. Ormian i Karaimów. W szczególowy sposób omówił on dzieje niezachowanej już dziś zapiski (kolofonu) dotyczącej osiedlenia w 1246 r. ludności karaimskiej w Haliczu. Autor artykułu poddał analizie źródłowość treści zapiski oraz odparł zarzuty o jej falsyfikacji. Zamieszczenie artykułu profesora

Daszkewicza niewątpliwie stanowi walor omawianej publikacji. Szkoda jednak, że wydawcy materiałów konferencji w Haliczu nie zamieścili informacji, że jest to przedruk (pod zmienionym tytułem) wcześniejszej publikacji tegoż autora *Данило Романович і єпископ Петро в освітленні караїмського джерела*. Ukazała się ona w pracy zbiorowej pt. *Українські землі часів короля Данила Глицького: Церква і держава. Статті й матеріали*, Львів 2005, s. 74–91.

Część artykułów porusza zagadnienia dotyczące życia społeczno-religijnego Karaimów na Krymie w XIX i XX w. Natalia Jabłonowska z Narodowego Uniwersytetu Taurydzkiego w Symferopolu omawia zawartość wydawanego w Eupatorii w latach 1917-1919 czasopisma „Известия Караимского Духовного Правління”. Niestety, jest to jedynie skrót wcześniejszych artykułów tejże autorki poświęconych prasie karaimskiej. Natomiast Aleksandr Babadżan – w związku z 175-leciem powołania – przedstawił działalność Karaimskiego Zarządu Duchownego Krymu i Odessy. Nie jest to, co prawda, objętościowo obszerny tekst, ale oparty został na materiale źródłowym przechowywanym w Państwowym Archiwum Autonomicznej Republiki Krymu w Symferopolu (zespół dokumentów Karaimskiego Zarządu Duchownego, fond 241). Inne z referatów dotyczą szeroko rozumianej problematyki etnologii i etnografii karaimskiej na obszarze dzisiejszej Ukrainy. I tak, Jarosław Potasznik z Narodowego Rezerwatu „Dawny Halicz” omówił cechy charakterystyczne narodowej kultury Karaimów, Anna Połkanowa z Historyczno-Kulturowego Rezerwatu w Bachczysaraju – elementy dawnych turkijskich wierzeń utrwalone w karaimskiej antroponimii, zaś Galina Ostaszczuk z Muzeum Karaimskiej Kultury i Historii w Haliczu – narodowe przysłowia i powiedzenia. Hanna Lebediewa z Państwowego Uniwersytetu Technicznego w Dnieprodzierżyńsku skupiła się na zagadnieniu kultur

**КАРАЇМИ ТА ЇХ РОЛЬ
У КОНТЕКСТІ СВІТОВОЇ
СПІЛЬНОТИ**

МАТЕРІАЛИ МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

mniejszości narodowych jako składowej części kultury Ukrainy. Tekst zaś historyka i publicysty Jewhena Kramara zatytułowany *Караїми. Хто вони?* jest pośmiertnym przedrukiem jego wcześniejszego artykułu, opublikowanego blisko 20 lat temu na łamach czasopisma „Літопис червоної калини Історико-красознавчий часопис”, 1994, nr 1/3, s. 60-62. Autor związany pochodzeniem z ziemią halicką zmarł w 1992 r.

Inna część tekstów zamieszczonych w omawianej publikacji dotyczy historii i kultury karaïmskiego skupiska w Haliczu. Niestety, bazują one jedynie na wcześniejszej literaturze przedmiotu, w tym częstokroć na popularnych w charakterze wydawnictwach krajoznawczych. Zostały one przygotowane głównie przez pracowników Narodowego Rezerwatu „Dawny Halicz”. Lubow Pobucka omówiła kwestię liczebnego zanikania halickiego skupiska ludności karaïmskiej, Nadia Wasylczuk zabudowę ulicy Karaïmskiej, a Switłana Kukuła dzieje rodziny Nowachowiczów. Publikację dopełniły teksty przedstawicieli innych ukraińskich instytucji. Andrij Czemerinskij zamieścił zarys historii wspólnoty karaïmskiej w tym mieście i jego okolicach. Christina Basowska zajęła się tematyką motywów dekoracyjnych na epitafijnych nagrobkach cmentarza karaïmskiego na Załukwi.

Tematykę dotyczącą Halicza porusza także tekst Igora Kowala z Narodowego Uniwersytetu Podkarpackiego w Iwano-Frankowsku. Jest to wspomnienie o Romanie Paszczyńcu (1938-2000), regionaliście i krajoznawcy oraz – jak twierdzi autor – badaczu historii Karaïmów halickich. Jednak dorobek w tej dziedzinie sprowadza się do cyklu pięciu artykułów prasowych pt. *Галицькі караїми* opublikowanych przez wspomnianych w 1985 r. w lokalnej partyjnej gazecie „Прапор перемоги” oraz jednego pod tym samym tytułem w 1987 r. na łamach „Комсомольського прапора”. Nie są one cytowane nawet w ukraińskim piśmiennictwie naukowym dotyczącym tematyki karaïmskiej.

Powyższe referaty obrazują obecną kondycję ukraińskiej nauki odnośnie zagadnień karaïmoznawstwa. Wciąż daje się odczuć brak badaczy o ugruntowanym warsztacie naukowym, zajmujących się nie jedynie doraźnie, lecz trwale problematyką dziejów Karaïmów na zachodniej Ukrainie. W konsekwencji zakres badań i publikacji z tej dziedziny ograniczony

jest do niewielkich tekstów przyczynkowych. Niestety, w niewystarczającym stopniu bazują one na zasobach ukraińskich, ale i polskich archiwów. O słabości badań karaïmoznawczych na Ukrainie świadczy nie tylko ogólny poziom opublikowanych referatów, ale również i to, że organizatorzy w Haliczu, ze względu na małą liczbę zgłoszeń uczestników, musieli zrezygnować z pierwotnego zamiaru przeprowadzenia dwudniowej konferencji. Niektórzy uczestnicy – zapewne ze względu na peryferyjne położenie Halicza – nie dojechali na konferencję, przesyłając jedynie wcześniej swoje referaty. Inni zaś, obecni, zrezygnowali z możliwości dołączenia treści swych wystąpień do drukowanego tomu konferencyjnego. Niestety, nie rokuje to zbyt optymistycznie na przyszłość.

Zgoła inny charakter i zawartość znaleźć można w wydanej także w ubiegłym roku publikacji pt. *Karaimi*. Tom ukazał się pod redakcją Beaty Machul-Telus. Złożyło się nań 11 tekstów, a właściwie – zważywszy na ich objętość (średnio 20 stron druku) – artykułów monograficznych, napisanych przez autorów z Polski i Litwy. Prezentują zróżnicowaną tematykę, od zagadnień dotyczących historii ludności karaïmskiej, jej prawnego statusu, języka, muzyki wokalne, obecności w kulturze i nauce polskiej, życia społecznego dawniej i obecnie, skupiska karaïmskiego w Warszawie i jej nekropolii, aż do kwestię obecności we współczesnej przestrzeni wirtualnej. Publikacja zaopatrzona została w materiał ilustracyjny w postaci fotografii i reprodukcji, w tabele, wykresy i aneksy, a także w rozbudowany aparat krytyczny w postaci obszernych przypisów. Przy czym, jak zauważyła w słowie wstępnym redaktor publikacji: „Starano się w niej nie powielać dostępnych w literaturze popularnonaukowej tematów dotyczących Karaïmów i karaïmizmu, stąd wiele zawartych tu informacji ma charakter nowatorski”. Właściwie każdy z zamieszczonych tekstów zasługuje na krótkie omówienie.

Prof. Jan Tyszkiewicz omówił dzieje ludności karaïmskiej w państwie polsko-litewskim do końca XV w. oraz jej związki z Krymem w tym okresie. Autor kontynuując swe wcześniejsze zainteresowania średniowieczną historią Karaïmów wskazał na nowe aspekty ich obecności na ziemiach Rurykowiczów, Piastów i Giedyminowiczów. Było nim oddziaływanie czarnomorskiego szlaku handlowego biegną-

cego przez Mołdawię i Podole do Lwowa. Historyk zwrócił uwagę na aktywność w tej wymianie handlowej właśnie kupców karaimskich, wiążąc z nimi początki karaimskiego osadnictwa na Rusi Halickiej. Z kolei, Stefan Gąsiorowski z Uniwersytetu Jagiellońskiego przedstawił położenie ludności karaimskiej w Rzeczypospolitej w okresie XVI-XVIII w. Wyszczególnił przy tym przywileje monarsze i wielkksiążęce dotyczące Karaimów Korony i Litwy. Szkoda, że pominięta została przy tej okazji kwestia funkcjonowania karaimskiego prawa zwyczajowego. Autor opisując status prawny tej wspólnoty etniczno-wyznaniowej, zestawiał go z położeniem ludności żydowskiej. Tymczasem zabrakło porównania z pozycją podobnych liczebnie wspólnot ormiańskiej czy tatarskiej.

Prof. Szymon Pilecki skupił się na zagadnieniu życia rodzinnego, społecznego i religijnego Karaimów w okresie międzywojennym, latach zmieniających się okupacji oraz wkrótce po zakończeniu II wojny światowej. Omawiana tematyka została wzbogacona własnymi spostrzeżeniami autora z wydarzeń znanych mu z autopsji. Michał Németh, turkolog i historyk z Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie, poddał gruntownej analizie przeszłość, teraźniejszość oraz przyszłość karaimskiej działalności kulturalno-językowej. Muzykolog Karina Firkavičiūtė z Litewskiej Akademii Muzyki i Teatru opisała charakter i rolę muzyki wokalne w kulturze Karaimów polsko-litewskich. Natomiast historyk Mariusz Pawelec przedstawił zagadnienie obecności tematyki karaimskiej w polskiej kulturze i nauce. O polskich turkologach-Karaimach i ich dorobku naukowym pisała z kolei Anna Sulimowicz turkolog z Uniwersytetu Warszawskiego. Obszerny materiał dotyczący historii skupiska ludności karaimskiej w Warszawie oraz losów ich nekropolii zebrał Adam Dubiński. Jego też opracowaniem jest jeden z indeksów zawierający krótkie noty o Karaimach pochowanych w Warszawie i jej okolicach. Mariola Abkowicz z Uniwersytetu Adama Mickiewicza w Poznaniu zaprezentowała tematykę karaimskiego życia społecznego w Polsce po 1945 r. Kulturoznawca i etnograf Longin Graczyk skupił się na zagadnieniu na wskroś współczesnym, jakim jest wspólnota karaimska w świecie wirtualnym.

Powyższa prezentacja autorów i poruszanej przez nich tematyki wskazuje z jednej strony na kontynuację podejmowanych wcześniej

wątków, z drugiej zaś na pojawienie się nowych tematów i nowatorskich ujęć. Jest to pomyślny prognostyk dla karaimoznawstwa na przyszłość. Nie sposób w tym miejscu oprzeć się skojarzeniu łączącym obecną publikację ze zbiorem materiałów pokonferencyjnych opublikowanych pod takim samym tytułem w Pieniężnie w 1987 r. Zbieżność tytułów nie jest jedyną analogią, bowiem jak i wówczas, tak i obecnie twórcami większości tekstów są autorzy narodowości bądź pochodzenia karaimskiego. Upływ ćwierćwiecza dzielącego wydanie obu książek ukazuje zmiany, jakie nastąpiły w Polsce w badaniach nad karaimskim dziedzictwem kulturowym. Wskazuje również na kierunki przyszłych badań.

Swej kontynuacji oczekuje opracowanie historyczno-językoznawcze dawnego piśmiennictwa w języku karaimskim i hebrajskim. Niewątpliwie wyzwaniem stojącym przed badaczami jest rozszerzenie bazy źródłowej poprzez pełniejsze wykorzystanie zasobów archiwalnych zarówno w kraju, jak i poza jego granicami. W tym kontekście zagadnieniem mało dotąd znanym jest np. kwestia stanowiska władz sowieckich wobec powojennej emigracji Karaimów do Polski, a także działania aparatu administracji wobec ludności karaimskiej w PRL. Po ukazaniu się monografii S. Gąsiorowskiego poświęconej dziejom skupisk karaimskich w Koronie i na Litwie od XV do XVIII w., niezbędne stało się opracowanie takowej również dla okresu XIX-XX w. Wciąż jeszcze niewiele wiadomo o zmianach kulturowo-społecznych oraz kształtowaniu się struktury zawodowej ludności karaimskiej w ciągu ostatnich dwustu lat. Jednym z celów przyszłych zamierzeń powinno stać się opracowanie słownika biograficznego Karaimów polsko-litewskich.

Mariusz Pawelec

Karaimi ta їх роль у контексті світової спільноти. Матеріали Міжнародної наукової конференції Галич, 17 вересня 2012 року, ред. О. Береговський, С. Побуцький, Я. Поташник, Національний заповідник „Давній Галич”, Галич 2012, ss. 98.

Karaimi, red. B. Machul-Telus, Komisja Mniejszości Narodowych i Etnicznych Sejmu RP, Wydawnictwo Sejmowe, Warszawa 2012, ss. 254 + wkładka.